

Наукові перспективи
Видавнича група

Bulletin of Science and Education

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№ 6(24) 2024

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська організація
«Християнська академія педагогічних наук України»**

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 6(24) 2024

Київ – 2024

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Public organization

"Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 6(24) 2024

Kiev – 2024

УДК 811.161.2'28'373.4:398(=161.2:477.81/.82)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-104-117](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-104-117)

Грицевич Юрій Васильович кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30А, каб. 306 Західнополіський ономастико-діалектологічний центр, м. Луцьк, 43025, <https://orcid.org/0000-0002-2716-3235>

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК (НА МАТЕРІАЛІ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ)

Анотація. Стаття презентує результати дослідження евристичних можливостей текстів фольклору для вивчення лексичної специфіки говірок Західного Полісся. Емпіричну базу запропонованої науковому загалу розвідки становлять фольклорні записи різних часових зрізів (найдавніші датуються кінцем XIX століття) з усіх трьох частин Західного Полісся – Підляшшя, Берестейщини, Волинського Полісся. Виявлені в залучених для дослідження текстах діалектні номінації проаналізовано за принципами системного підходу в межах лексико-семантичних груп, з огляду на близькість чи спільність значень слова із лексико-семантичним полем у цілому. Автор послуговується в основному аналітично-описовим методом, цілком придатним для досліджень такого типу, з метою інвентаризації корпусу лексем, класифікації й систематизації зафіксованих номенів. Контекстуальний аналіз допомагав визначити конкретне значення тих лексем, які досі були відсутні в лексикографічних працях про західнополіські говірки.

Вдалося виділити чимало груп лексики, неоднакових за квантитативним наповненням і навантаженням, серед яких номінації на позначення осіб за віком, соціальним станом, рисами характеру, особливостями зовнішності, виконуваною дією, назви органів людини, назви предметів хатнього начиння, знарядь праці, сільськогосподарських споруд і їх частин, назви одягу та аксесуарів, флоро- й фаунономінації тощо. Аналізовані тексти цілком закономірно засвідчили значну продуктивність діалектної дієслівної лексики. Окрім відмінностей на семантичному рівні, засвідчені номінації демонструють формальну варіантність у фонетиці, словотворі, граматиці. Установлено, що чимало лексем, акумулюючи етнографічну й лінгвокультурну інформацію, переходять, на жаль, до пасивного вжитку говірконосями через

зникнення предметів і реалій матеріальної культури й занепад традиційних обрядів духовної культури поліщуків.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в залученні для лінгвістичного аналізу фольклорних текстів із суміжних ареалів, що на нашу думку, підтвердить поширену в мовознавстві тезу про невичерпний потенціал фольклору у вивченні особливостей місцевих говірок.

Ключові слова: фольклорний текст, Західне Полісся, діалектна лексика, лексико-семантична група, номен.

Hrytsevych Yurii Vasylovych PhD in Philology, Assistant Professor of the Department of Ukrainian Language and Linguodidactics, Lesya Ukrainka Volyn National University, 30A, Vynnychenko St., Lutsk, 43025, <https://orcid.org/0000-0002-2716-3235>

DIALECTAL VOCABULARY OF WESTERN POLISSIAN PATOIS (CASE STUDY OF THE FOLKLORE TEXTS MATERIALS)

Abstract. The article presents research findings regarding the heuristic potentiality of the folklore texts for studying the linguistic specificity of Western Polissian local dialects. The empirical basis of the case study is folklore records of various times (the oldest date back to the end of the 19th century), recorded in all three parts of Western Polissia – Pidlashshia, Beresteishchyna, and Volynian Polissia. Dialect nominations identified in the analyzed texts are considered according to the principles of a systemic approach to lexical-semantic group analysis, focusing on the proximity or commonality of word meanings within the lexical-semantic field as a whole. The author uses the analytical-descriptive research method (frequently applied for the research of this type), intending to inventory the lexeme corpus and systematize the recorded nomina. The contextual analysis helps to determine the specific meaning of those lexemes that were missing in previously published lexicographic works on Western Polissian dialects.

The singled-out groups of dialectal vocabulary are different in quantitative content and load. Among them are the nominations for designation of persons by age, social status, character traits, features of appearance, occupation, names of human body organs, names of items of household utensils, work tools, agricultural premises and their parts, names of clothes and accessories, flora and fauna nomenclature, etc. The analyzed texts quite logically prove the significant productivity of the dialect verb lexemes. The tendency regarding semantic changes of the word has turned out to be

functionally active, as compared to the literary language counterparts. In addition to differences on the semantic level, the attested nominations demonstrate formal variation in phonetics, word formation, and grammar.

The study findings argue that a lot of lexemes, accumulating ethnographic, linguistic, and cultural information, unfortunately, descend to passive use by native speakers due to the disappearance of several objects and material culture realities, and the decline of traditional rites of the Polishchuks' spiritual culture.

The prospect of further research may concern the linguistic analysis of folklore texts from adjacent areas, which, in our opinion, will confirm the widespread assumption in linguistics, that folklore is an inexhaustible potential for studying the local dialect features.

Keywords: folklore texts, Western Polissia, dialectal vocabulary, lexical-semantic group, nomen.

Постановка проблеми. Відомий український лінгвофольклорист Р. Л. Сердега в контексті роздумів про лексикографічне опрацювання різнорівневих мовних явищ у текстах українського фольклору задля подальшої реалізації запланованого масштабного проекту під назвою «Словник мови усної народної словесності» слушно зауважив: «Мова фольклору потребує всебічного дослідження і репрезентації її різнорівневих особливостей у спеціальному словнику. Словники мови фольклору мають становити окремий тип лексикографічних праць, і говіркові явища повинні обов'язково відбиватися у таких розробках. Тим більше, що фольклор має усну форму побутування, а діалектизми функціонують переважно у такій самій формі» [21, с. 46]. Цілком поділяючи думку мовознавця, додамо, що лінгвістичною передумовою появи в науковому просторі праці такого масштабу має стати якнайповніше скрупульозне лексикографічне опрацювання словесних фактів фольклору всіх регіонів України, зокрема й такої унікальної архаїчної зони, як Західне Полісся, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Мета статті – дослідити лексико-семантичні групи діалектної лексики в текстах західнополіського фольклору. У зв'язку з визначеною метою поставлено такі **завдання**: 1) виявити лексичні діалектизми у фольклорному матеріалі; 2) визначити семантику зафіксованих слів; 3) здійснити класифікацію діалектних номенів за типом семантики.

Виклад основного матеріалу. Функціонально активною у фольклорних текстах є лексика на позначення осіб за: **а) віком:** **кірпуха** «стара жінка», пор.: «Подивітес, **кірпухі**, шо то роблят хорошухи: й з дору плетніув плетут, а в середину щастє кладут» [2, с. 110];

б) родинними зв'язками: байструк «позашлюбна дитина», пор.: «Наша дружка, як дуб скаче, ой, а за нею байструк плаче. Ни плач, ни плач, байстручиньку, ой, дам хліба да й у ручиньку» [2, с. 44]; лексико-словотвірні діалектизми: **батьохно** «батько», пор.: «Ой вы братцы, вы товариши мои! Чи не пойдете вы жь вь мою сторону, Вознесите мойму **батьохну** поклонь; Нэхай вінь всю худобу продае, Мене молодого изь неволи достае» [1, с. 48], «Зажди жь, пожди, Мой же **батьохно**, Танокь доводю, вінчикь доносю» [1, с. 50], «А кто жь тую да сочивоньку скосе, Той мене да й **отъ батьохна** отпросе» [1, с. 64], «Увойди, увойди, молодой женишокь, У хату тыхэсенько, Да поклоньса свойму **батьохну** До ножокь нызэсенько. Ой дяку тобі, муй же **батьохно**, За твое стараньечко; А вамь, сестрычки, коровайнички, За ваше гибаньечко» [1, с. 111]; **матухно** «матір», пор.: «Моя **матухно**, моя роднэнька, Вжежь я тобі отслужила» [1, с. 70]; **дядюхно** «дядько», пор.: «Вышевь до еи **Дядюхно** еи: Ходы, Ганнулька, Сніданье істи! – Зажди жь, пожди, Мой **дядюхно**, Танокь доводю, вінчикь доносю» [1, с. 50]; **тетюхно** «тітка», пор.: «Вышла жь до еи **тетхно** еи: Ходы, Ганнулька, Сніданье істи! – Зажди жь, пожди, Моя **тетюхно**, Танокь доводю, вінчикь доносю» [1, с. 50]; **дѣдюхно** «дід», пор.: «Вышевь до еи **Дѣдюхно** еи: Ходы, унучка, Сніданье істи! – Зажди жь, пожди, Мой же **дѣдюхно**, Танокь доводю, вінчикь доносю» [1, с. 50]; **в) рисами характеру:** недбайлиця «безтурботна людина», пор.: «Да даруй мене, да мий батеньку, з долею добренькою, щоб воин не був ні п'яниця, нияка **недбайлиця**» [2, с. 84], «Ми п'яницю перепросимо, **недбайлицю** не научимо. П'яниця на день-на два, **недбайлиця** – да й назавсідиди» [2, с. 84]; **джинджора** «парубок-гультай», пор.: «Приїхала **джинджора** Еще вчора зь вэчора, Ставить конь на стайни, А самь идэ до пани» [1, с. 85]; **прахвост** «ледача жінка, яка займається пліткуванням», пор.: «Для **прахвоста** нема поста» [10, с. 14]; **г) особливостями зовнішності:** хорошуха «молода гарна жінка», пор.: «Хорошуха поправляе, Богь еи помогае» [1, с. 85]; **г) виконуваною дією (в т. ч. обрядодією):** щинальник «людина, яка починає спів», пор.: «А **щинальничку** да червонь злоты, А пѣвальничкамь да и двуй мало. А мѣхоношу четьре гроши И пирогь хороши» [1, с. 45]; **злотник** «золотар», пор.: «Пошла она до **злотничковь**, До ремеслинычковь: Мои жь вы тэ, три **злотнички**, Три ремеслинычки, Искуйтэ мні три корыстоньки: Одна корыстонька – Да ковань поясь, Другая корыстонька – Золоти перстнець, Трейтя корыстонька – Перлувь вѣнокь; А зь останочку Да на тканочку» [1, с. 52]; **кеца** «жінка, яка місить тісто на коровай», пор.: «Зобралося да две **кеци**, да кецали до пувночи. Якби ви нас попросили, то ми луччей замесили» [19, с. 48];

дивоснуб «сват, староста», пор.: «*Прийшли до тебе добрії люди, Добрії люди – три дивоснуби, тихая вода дунайова*» [9, с. 45], «*Пуд тею соснею ночовала, і сухий хлібець вечерала, на дивоснуба нарикала. Скарай, Боже, дивоснуба, ой, що вирадив за нелюба*» [7, с. 8].

Такі діалектизми, як **шмок** «чоловічий статевий член», пор.: «*Стоїть як шмок на весілі*» [10, с. 16]; **шмондя** «жіночий статевий орган», пор.: «*Граї, музико, бо ти звук лупить шмонді, робить смик*» [2, с. 113], «*Не сядай, свахо, на лави, бо в нас лави дзюрави. В нас є коти ласи, виїдять шмондю сваси*» [13, с. 28], пор. «тс.» зах. 1) ч. і ж. неохайна, брудна людина. 2) ж. розпусна жінка; **цецина** «сосок людини або самки тварини; жіночі груди», пор.: «*Я ни хочу хліба брати, ой, я 'но хочу цецину ссати*» [2, с. 44]; **парсуна** «обличчя», пор.: «*Шоб на тобі парсуна погыдовалась!*» [15, с. 167], репрезентують лексико-семантичну групу соматизмів. Дотичною до окресленої вище групи лексики вважаємо назви хвороб: **шихля** «гарячка», пор.: «*Ой у лісы на горісы Сова ейця нысэ. Хто полюбыть да покы'нэ – Ныхай шы'хля трасэ*» [14, с. 506]; **рызун** «різкий біль у животі», пор.: «*Коб ёго рызун зарізав*» [15, с. 158]; **враз** «хвороба живота; опущення шлунка», пор.: «*Ны скула, то враз, а всэ ны гараз*» [15, с. 163].

Особливості життеустрою поліщуків відтворює побутова лексика: **острог** «цвях у підкові», пор.: «*Бо наши кони стоги, Да потопчуть вамъ ноги Острыми острожками, Золотыми подковками*» [1, с. 113]; **печовочка** «здрібн. від *пéчево* – кількість буханців хліба, які вміщаються в піч (зазвичай 5-7)», пор.: «*А з їдного колосочка буде хліба повна бочка, а з їдного зерняточка буде хліба печовочка*» [13, с. 94]; **дыль** «товсті бруси, з яких складають стіни житлових і господарських споруд», пор.: «*Попівна хороша По дылю скакала, Дыль поломала, Телята побыла*» [1, с. 159]; **пернышь** «перина», пор.: «*Михалко да на ложко идэ, За собою да Марысю вэдэ, Подъ пернышь да голувку кладэ*» [1, с. 120]; **пырнаты** «мн. перини», пор.: «*Ой, положу мылого въ пырнаты, Сама пйду до корчмы гуляты. Забыласа голубамъ сказаты, Щобъ нэ гулы коло хаты, Щобъ нэ будылы мылого въ пернаты*» [1, с. 126], «*Молоду Гандзюлю до свитьолки, пухови пернати на полати*» [1, с. 41]; **свирон** «будівля для сільськогосподарського реманенту», пор.: «*Въ саду трава потерушоная, Жена съ мужемъ дай зоручоная; Вона его не злюбила дай зарѣзала, Въ новому свирні дай поховала*» [1, с. 128]; **сцѣпка** «комора», пор.: «*Ой ты в сінюх, а я в сцѣпцы, Польшімо, чы всі хлопці. Ой ты лычыш – я ны буду Кого люблю, ны забуду*» [14, с. 505]; **курыночка** «квочка», пор.: «*Захотіла вража баба Да разбогатэты, Посадыла курыночку, Кобъ вывэла дэты. Ой нэлося вражи бабі На бѣду, на горе: Курыночка вывэла*

Оно тилько трое. Ой погнала вража баба **куруночку** пасти, Сама сіла подь тэнечкомь Кудельцу прасты» [1, с. 164]; **телушечка** «телиця», пор.: «Ой перед церквою, перед корчмою хвалився батько своєю дочкою: Беріте, хлопці, мою дочку, то дам я вам **телушечку**» [20, с. 67]; **бизунь** «батіг», пор.: «Ой жаль же мні тэбэ, Що твой мужикъ **бизунь** На тэбэ плэтэ» [1, с. 141]; радіюжка «прямокутний шмат тканини для застилання чогось, укривання і переноски збіжжя», пор.: «Подрана **радіюжечка** все полэ об'їгае» [1, с. 177]; **лэшок** «сніп», пор.: «Ой чіижь то наймычки **Лэшкы** осыпалы?» [1, с. 41]; **хвіра** «віз», пор.: «Наша сваха пердя привезла **хвіру** жердя, я жерде попала, нам сира не засушила» [13, с. 28]; **обрус** «скатертина», пор.: «Застилляй столи все тисови й **обрусом**, Прийде до тебе Божая Мати з Язусом» [4, с. 19], «В нас пороги яворові, столикі тисовіі, **обруски** шовковіі» [2, с. 59], «Ждала я, ждала, Столы застилала, Столы мои тесовые, **Обрусы** тройчасты» [1, с. 76]; **дранка** «драний, протертий, зношений одяг, постіль і т. ін.», пор.: «Положімо по дві **драночки**, гой, посядаєм, коровайнички» [6, с. 239]; **бутелька** «пляшка», пор.: «Чия **бутелька** на столі, того і правда у селі» [10, с. 7]; **куренята** «зб. курчата», пор.: «Стала хмара іті, став дощик трепаті, стала баба **куренята** до хати лапаті» [17, с. 48]; **кокошка** «квочка», пор.: «Ой захтіла вража баба курми збогатіти, підсипала **під кокошку**, щоби вела діти» [12, с. 25]; **цюпиня** «курча», пор.: «А хмариця туманить, став дощик крапляти стала баба вража **цюпинят** склікати: ціп, ціп, ціп, ціп, ціп» [12, с. 25]; **жеробучка** «кобила», пор.: «Як зобачу гожи хлопця, як **жеробучка** ржу» [11, с. 50]; **тертак** «дерев'яні відходи», пор.: «Мачуха насипала в торбу заміст круп – **тертаку**, що дрова рубают, заміст хліба і картохель – камені поклала» [17, с. 101], «**Тертак** і камені обернулися в крупи і картохлі і так дієвчинка зварила суп» [17, с. 101], «Мишка сховалася. Вибігала ще два рази, но нічого не достала, і всьо їдло обернулося в **тертак** і камені» [17, с. 103]; **облог** «протягом кількох років не оране, не оброблюване поле; переліг», пор.: «Ой дожали житечко – Бог допомог. Ой де було житечко – зробила **облог**. Ой де було житечко – тепер **облоги**, колись були добрі люди, тепер – вороги» [19, с. 36]; **вушаки** «завіси на дверях», пор.: «Як береш, зятю, дочку, бери, гляди, да мой синочку, щоб в порогах не стояла, щоб **вушаков** не подтирала» [19, с. 50]; **загуминня** «місце за током», пор.: «**На загуминні** долы'на, А в туй долы'ны калы'на; На туй калы'ны зозу'лька. Ой кув' вона', ночу'е» [16], «**На загуминні** да й шыро'кая долы'на. Роз'йшчя'йіцьця вся Ма'ніччына (Ко'ліччына) роды'на» [16]; **госыпка** «подрібнене зерно», пор.: «Скыда'й, сва'нычко, шя'ты (ша'ты) Да йды свы'нюм мышя'ты. Скыда'й, сва'нычко, бо'ты, Йды го'сыпки

моло'ты» [16]; **клѣть** «комора для зберігання зерна», пор.: «Стань, не лэнуйса, Стань, обуйса, Поди до клѣти, Возьми омети» [1, с. 54]; **шоса** «шосе», пор.: «Їхала сваха шосою, роздерла дупу трісою. Було ни свашити, люди ни смишити» [13, с. 28].

Ще одну групу лексики, яка чи не найповніше представлена в аналізованих текстах, становлять назви одягу та аксесуарів: **кошуля** «сорочка», пор.: «Яжъ думала, нагаечка нэ шкурка, Якъ ударыть, раскочитца кошулька» [1, с. 125], «Вышла теца, На ей кошуленька не збыточна» [1, с. 130], «Ой мамуню, мамуню, Пошій же мні кошулю Съ білого лёнку, Съ тонкого шовку» [1, с. 159], «Ишла пани зъ моста на ней кошуль зо сто, колы вітірѣ подуе, все выдно» [1, с. 180]; **нагавички** «штани», пор.: «Да не бий, зятю, дочки, пошиємо нагавички» [6, с. 245]; **бинда** «стрічка», пор.: «Прийди, матінко, до мене, поздиймай бинди з мене, да подкінь бинди під лавочку» [2, с. 60]; **пацьорки** «намисто», пор.: «Навішала пацьорк, Бо тыпэр нйділька. Ны смійтэся, хлопчыкы – Я ны ваша дівка. Навішала пацьорк Повную хату. Любы мынэ, Я'ковэ, Або ты, Гнату» [14, с. 504]; **крима** «дитячий одяг», пор.: «Ще Мошко в дупі, а вже криму шуют» [12, с. 30]; **кабач** «пальто», пор.: «А муой батько богач, богач, купив сукню як кабач, кабач. В кабачови добре коноплі рвати, а в сукенци добре гуляти» [8, с. 28]; **гризьботи** «прикраси», пор.: «Попродай, Ясю, од сукенок гризьботи, покупи Ясю волики до роботи» [7, с. 53]; **чиндокора, чинкотора** «широкий дорогий пояс із шовкової тканини», пор.: «На йому шуба, шуба-люба. На той шубі – чиндокора. На той чиндокори – сто червоних не лічоних» [18, с. 17], «На йом шуба, шуба люба. На той шубе – чиндокора. На той чиндокорі – каліточка» [5, с. 31], «На йому шуба шубальова, шубальова чинкотора, чинкотора каліточка» [4, с. 102].

Виокремлено назви на позначення реалій рослинного й тваринного світів: **ягоди** «чорниця», пор.: «Ой гукъ, маты, гукъ, Дівки изъ ягодъ идуть» [1, с. 75]; **прокива** «кропива», пор.: «А въ моюй родыны пшеница зродыла, А въ менэ бідной, Осоть да прокива. Чи мні иты до родыны, Пшениченьки жати, Чи мні иты до домоньку, Прокиву топтаты. Пшениченьку жнучи, Жалю наберуса; Прокиву топчучи, Счастья доживуса» [1, с. 75], «Сы'птэ Ма'ніцы пэ'рчыком в гы'чы – Чы ны запла'чэ од ба'тька йду'чы. Сы'птэ Ма'ніцы хоч прокыво'ю – Чы ны запла'чэ в ба'тька ді'вкою» [16]; **черетыця** «очерет», пор.: «Пушлы наши ротаики, Пушлы въ косовыцу; Покосылы всю траву, Траву и черетыцу» [1, с. 79]; **пановія** «декоративна городня рослина», пор.: «Ой отдайтэ мынэ Да й за Тумахвійка, Коб я була хорошая, Як то пановійка» [14, с. 504], «Коб я відала, шо мні в ба'тынька ны бу'ты, То ны сі'яла б ны

*панові'йкы, ны ру'ты. Очыны'ла б да но'вынькыйі воро'та, Упусты'ла б да мале'нькыйі тыля'тка. Ныха'й гэ'ту я'рую ру'тку з'йіда'ють, Панові'йку ножка'мы змына'ють», «Зылё'ная панові'я, Чого' так спові'ла? – Як жэ мні панові'йцы Да зылё'нынькуй бу'ты: С ко'рыня вода'мы'е, А збо'ку ві'тёр ві'е, А звэ'рху со'нцэ грі'е – Панові'я полови'е» [16]; **ганя** «хижий птах родини яструбових, схожий на шуліку, який знищує гризунів», пор.: «Ожидает как **ганя** дощу» [10, с. 10]; **швораб** «горобець», пор.: «Навысні то й кáчка – прáчка, а гóсыню, то й **швóраб** богáтый» [15, с. 160]; **приха** «морда коня», пор.: «Пуга безъ ляску, а дорога безъ песку, а кунь безъ **прихей**» [1, с. 183]; **байдаринка** «місце, поросле ялівцем», пор.: «Черезъ лісь, черезъ лісь, **Черезъ байдаринку** Ведэ стары, бородаты Молодую жінку» [1, с. 158]; **якуття** «гілля», пор.: «В полю росла сосна, тонка, високая, верхом неба досягала, верхом неба досягала **якутьом** землю прикривала» [7, с. 8]; **коморá** «збірн. до комар; комарня», пор.: «Ой въ лѣску, въ лѣску, На жовтомъ песку **Коморá** гудыть: Церкву будують» [1, с. 60]; **гоня** «згряя собак із сукою в період парування», пор.: «Бижить **гоня** – побигу і я» [10, с. 10]; **тура** «стадо (про птахів)», пор.: «А вони [гуси – Ю. Г.] кажутъ: – Задні, задні тебе возмутъ. Третья **тура** летить. Летить третья **тура** гуси, пудлітає і забирає його» [12, с. 38], пор. пол. *tura* – 1. «jedna z kolejno powtarzających się czynności stanowiących fazę jakiegoś cyklu» 2. «jedna z grup ludzi wykonujących kolejno tę samą czynność» [23].*

З огляду на те, що семантика назв їжі та напоїв уже детально була схарактеризована в нашому попередньому дослідженні [див: 3], додамо лише до цього переліку назви **схаби** «шматок свинини або баранини з ребрової частини туші», пор.: «Штири салі насолілі, сто кувбас наробилі, **схаби** припикалі, до столуов давали» [17, с. 70]; **картохлі** «зб. картопля», пор.: «Піевень зробив всьо, як треба, і подумав: «Звару **картохлі**, і вечера буде готова. Як бабуся вернеться, певно, втіешиться» [17, с. 117], «Одного разу баба, ідучи до ліса по хворост, приказала піевньові: «Сиди в хаті, нікому не одкривай. Наскробай **картохель** і чекай на мене»» [17, с. 117].

Серед зафіксованих діалектних слів чимало ад'єктивів: **запорожний** «не запрошений на весілля», пор.: «А ми люди подорожній, ой, А ви суки **запорожній**» [2, с. 43]; **дзюравий** «з діркою», пор.: «Не сядай, свахо, на лави, бо в нас лави **дзюрави**» [13, с. 28]; **рятязь** «ланцюг; засув», пор.: «Возмы хортыкы да на **рятязи**» [1, с. 45]; **шудроватий** «кучерявий», пор.: «Шудроватэ, кудроватэ на макушкѣ плѣшь, на здоровьетко съѣшь» [1, с. 180]; **тлуста** «засмачена жиром», пор.: «Зловили зайца у кусту да вкінули в капусту, наша капуста **тлуста**, аж зліпаются уста» [2, с. 112], «Бодай того мороза марця одморозив

дружкові яйця. Завернув у хустку, та вкинув в капустку. А капуста тлуста – зліпаюця дружкам уста» [2, с. 40]; **ЛЫВЫЙ** «сірувато-білий», пор.: «Молода'я Ма'нічка По но'вым двору' хо'дыть, **Лы'вы** гу'сонькы го'ныть: – Ой гыля', **лы'вы** гу'сы, До хлыва' ночова'ты! Буду вас катова'ты, Вычэ'ру готова'ты» [16], «Молода'я ді'вонька Попудрі'ччу ходы'ла, **Лы'вы** гу'сы гоны'ла» [16]; **ПИТЛЮВІЙ** «виготовлений з борошна дрібного помолу, без висівок», пор.: «А дай же їй їсти хліба **питльового**, гоя, гоя, хліба **питльового**» [9, с. 23]; **ГУЛЯКУВАТИЙ** «гіллястий», пор.: «Ой ти, яблунько **гулякувата**, рано, нам рано, **гулякувата**» [9, с. 41]; **ЖЕРЕБІЧА** «про кобилу, яка має народити лоша», пор.: «Як кобила **жеребіча**, то робота смердіча» [10, с. 11]; **ЖЕШКІЙ** «гарячий», пор.: «Як **жешкім** упечешся, то і на зимне меш дмухати» [10, с. 12].

Частотною групою лексики стали дієслова, як-от: **ВВЕРЕДИТИСЯ** «пошкодити», пор.: «Сім раз **вырнісь**, онó **ны** **вырыдысь**» [15, с. 166]; **ІЗВІХАТИСЯ** «посилено, у швидкому темпі працювати, поратися», пор.: «Ой, матінко, гутко, **ізвіхайса** хутко, то по сир, то по масло, бо уже в печі погасло» [2, с. 111]; **КУЧИТИ** «сумувати», пор.: «**Кучу** я, **кучу**, я капусти не хочу, дайте нам шо иншого, що раз то ліпшого» [2, с. 53]; **БЛЯШИТИ** «сяяти», пор.: «**Ны** по зымні зоры **бля'шуть**, А по нэ'бы-высоті. **Ны** по мыні хлопці плачуть, А по мою'й красоті» [14, с. 503]; **СТРИМИТИ** «тремтіти, дрижати», пор.: «А всичина **трипитіла**, бодай вона **стримитіла**» [20, с. 57]; **ПАСВЫТЫ** «пасти худобу», пор.: «Ой чыіж то пастушкы ранэнко воны **пасвылы?**» [1, с. 40], «Ой, мой дѣдусэнько, нэ выдаты, И видать нэ будэшь; Ой погнала я пасвити, – Поурочили людэ» [1, с. 164]; **ВВЕРТИТИСЯ** «закрутитися; обмотатися», пор.: «А де наш любий зять дивса: чи й у клочча **ввиртивса?**» [2, с. 58]; **СЬЦЕТИ, СЦЯТИ** «процес виведення сечі з організму (з сечового міхура) людини чи тварини; викид сечі з сечового міхура через уретру назовні тіла», пор.: «Наші свахи-чорчухи, ой, да **посьцели** панчохи» [2, с. 43], «А в куточку кружка стояла, а в ту кружку кішка **насцяла**. Дайте тую кружку – ми напоім дружку» [2, с. 44]; **ГАЛНУВАТИ** «бешкетувати; базікати, випиваючи», пор.: «Ви п'ете, **галнуєте**, комори не будеете» [2, с. 46], «Ми пили и **галнували**, и комору збудували, и коровай сховали» [2, с. 46]; **КУГУТАТИ** «щедрувати», пор.: «Божая Мати пушла **кугутати**. На крижю стояла, дві свічки тримала» [4, с. 20]; **ГИБАТИ, ГІБАТИ** «місити тісто», пор.: «Коровайночки, мої панночки, ой **гибліте**, не дремліте, ой **гибліте**, не дремліте, гой. Самі собі не позыніте» [6, с. 237], «Стуол стоїт на нужках, коровай **гіблют** на ручках» [13, с. 64], «Ой годі, годі, пшеницьо, сіем літ у стозі стояти, час тебе, пшеницьо, початі, дівчини коровай

гібати» [13, с. 64], «Як тебе сіют – пташки люблют, як ти зиходиш, гуски щиплют, а тепер з тебе коровай **гіблют**» [13, с. 64], «Пш'ночко, моя' зы'рочко, Як с тыбэ' добра' мно'го: Посі'йиш – куркы' грыбу'ть, А зы'йдыш – гускы' шчы'плють, Посні'йиш – корова'й **гы'б'ють**» [16], «Зна'ты, Ма'нічка (Ко'лічка) по тобі', Шо твы'й ба'тынько бога'тый: Высо'кы сто'гы на дворі', **Гы'б'ють** корова'й на столі'» [16], «Ой у но'вому дворі', На тысо'вому столі' Дорогы'й това'р **гы'б'ють**. То ж ны е'сьця той това'р, То Ма'ніччын корова'й» [16]; **господарыты, господыныты** «господарювати», пор.: «Ты ж Ма'нічка молода'я, Чого' молода' за'муж пошла'? Чы вмі'тымыш **господа'рыты, Господа'рыты, господы'ныты, Господы'ныты**, в ха'ты лад высты'? – Е'сьця в мынэ' да й свё'корко, То вы'н будэ **господа'рыты**. Е'сьця в мынэ' да й свё'крі'вка, Вона' будэ **господы'ныты, Господы'ныты**, в ха'ты лад высты'» [16]; **колосувати** «перемолочувати колосся», пор.: «В нас ячмінь не **колосують**, в нас сира не касують» [11, с. 8]; **шихувати** «щастити», пор.: «Кому **шихує**, тому і везе» [10, с. 12]; **шихувати** «готувати», пор.: «А батенько те всьо чує, гей, гей, уха-ха! Мні посагу **не шихує** Рум-тай, дана, уха-ха» [9, с. 38]; **пукати** «лопатися, тріскатися», пор.: «Діевонько, діевонько, дай мніе ложечку кашкі. Я тобіе в пригоді стану. – Втикай, бо як дам ложкою по лобови, то лоб **пукне**» [17, с. 103], «Вуон забрав диню до хати і чекає. Минуло два тижні, но диня **не пукла**» [17, с. 116]; **какарикати** «видавати звуки «кукуруіку» (про півня)», пор.: «Од сеї пори піевні живут в курниках. Як сходит сонце, вони **какарикают**, бо думают, що то бабіна хатка горит» [17, с. 118]; **освинуты** «дочекатися сходу сонця, ранку», пор.: «– Обмэ'ркну у боро'чку, **Освыну'** у садо'чку. – Молода'я Ма'нічка, Куды' йі'дыш про'ты но'чы? Ны бойі'сься ты но'чы? Дэ будэш ночова'ты, Дэ собі' нучлі' ма'ты? – Обмэ'ркну у ба'тынька, **Освыну'** у свё'корка» [16]; **напоротись** «наїстись», пор.: «На Яна жыта нажяла, а на Пытра' напыклá, а на Борыса чогó хоч **напорыся**» [15, с. 162].

З-поміж прислівників вдалося виділити лексеми **завсюду** «завжди», пор.: «**Не завсюду** коту масляница» [1, с. 187]; **начэй** «інакше», пор.: «Ны будэ **начэй**, як Биг назнáчыв» [15, с. 163]; **стуль** «звідти», пор.: «Вернись, маты, до дому, Сховай гроши вь комору, – Твои гроши пропадут, Мэнэ **стуль** нэ пустять» [1, с. 139]; **хороше** «присл. гарно, добре», пор.: «Питалася мати дочки, чи горіли **хороше** свічки» [2, с. 37], «Ой хороше, хороше, посіяли тебе **хороше**» [2, с. 63], «Наша Таньочка молодесенька, оддилили тебе **хороше**» [2, с. 63]; **досіль** «досі», пор.: «Половіло, половіло, та й колос нагнувся, як до Галі молод козаченько **досіль** не вернувся» [7, с. 42]; **покіль** «доки», пор.: «**Пóкыль** ны жынылысь, то вин говорыть, а вона' слухає, як шэно пожынылысь, то

вона говорить, а він слухає, а вже після, то об'є говорить, а люде слухають» [15, с. 164]; **СЫЛЬ** «доки», пор.: ««Куды їдэи» – «На высїллічко», – «А **сыль** їдэи?» – «З высїлліска»» [15, с. 162]; **наополь** «навпіл», пор.: «Дала сыну капунь їсти, А невісткі сочевицу, **наополь** чемэрыцу» [1, с. 67].

Мікрогрупу службових частин мови репрезентують лексеми **проз**, **пруз** «через», пор.: «Несу рублика золотого викуплять коника вороного, не раз і не два викупляла, **проз** окенечко утекала» [19, с. 29], «Бо нэ разь, нэ два **прузь** окенце втекала, Да нэ разь, нэ два пудь стриждкою дрыждала» [1, с. 140]; **ци** «чи», пор.: «Прошу що дати: **ци** ковбасіцу, **ци** паляніцу, **ци** кусок сала, щоб коза стала» [4, с. 21]; **нерікше** «немов, наче», пор.: «Впасся **нерікше** вепрік» [10, с. 9], «Замураний **нерікше** свинка» [10, с. 15]; **занім** «поки», пор.: «**Занім** купци ціну дали, то цигани диню вкрали. Гуляю я, гей, гуляю я» [11, с. 49]; **абись** «щоб», пор.: «Стуой мила, як кобила, **абись** воза ни побіла» [11, с. 50]; **оно** «тільки», пор.: «А вь туй світелцы всі святые, **оно** нэма Святого Илля» [1, с. 58].

Мовну картину світу увиразнюють також діалектизми **заклювка** «надкльоване яйце, з якого має вилупитись пташеня», пор.: «Лэжить колода, вь туй колоді 12 гнѣздъ, а вь тѣхъ гнѣздахъ по 4 яечка, а вь тыхъ яечкахъ по 7 **заклювокъ**» [1, с. 178]; **хороство** «привабливість, краса», пор.: «Як **хороство** дьлылы, то я спала, а як шчясьце дьлылы, то я встала» [15, с. 168]; **мырлыны** «поминки», пор.: «Родыны, **мырлыны** – нымá лыхэйі годыны» [15, с. 165]; **пацер** «молитва», пор.: «Пырыбыла свыннѣ пацер, ныхай самá бае» [15, с. 164]; **окрент** «корабель», пор.: «Золотою коляскою Жовна поспѣшае. Два **окренты** лебедювь, А сто двадцать качеровъ» [1, с. 163], пор. пол. *okręt* – 1. jednostka pływająca marynarki wojennej; 2. pot. statek morski [23]; **споминалниця** «дні пам'яті померлих», пор.: «Споминають, як пси діда в споминалницю» [10, с. 14]; **голодня** «голод», пор.: «Чи віте люде з Кодня, що в вас така **голодня**?» [11, с. 8]; **скула** «хвороба», пор.: «Спілня то тільки **скула** добра» [12, с. 29]; **одробина** «крапля», пор.: «Ой ти, Іване Подоляне, колодяз купаеш води ни маеш, прибула крошка – випила мошка, прибула **одробинка** – випила дитинка» [11, с. 23], «Прибула **одробинка** – випив хлопчинка» [11, с. 24]; **какареку** «звуконаслідування, що означає крик півня», пор.: «**Какареку**, певники, на хаті, бувай здоров, мой татоньку, у хати. **Какареку**, певники, на дорозе, бувай здоров, мой татоньку, на порозе» [9, с. 23]; **кадукъ** «чорт, диявол», пор.: «**Кадукъ** твою матэрь бэри Съ твоимъ батькомъ богачемъ; Твои волы поздыхають, А ти останешса съ дукатомъ» [1, с. 162], «**Кадукъ** твою матку бери Съ твоєю порадою, Я до тебе съ щирымъ серцемъ, А ты не со правдою» [1, с. 91].

Висновки. Отже, фольклорні записи із Західного Полісся – джерела по-справжньому багатого, архаїчного, часто вузьколокального (ендемичного) лексичного матеріалу. Як показав проаналізований фактаж, діалектизми лексичного рівня репрезентують першорядні найважливіші фрагменти мовної картини світу західних поліщуків.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в необхідності вивчення словникового складу фольклорних текстів із інших територіально-мовленнєвих масивів українського діалектного континууму.

Література:

1. Булгаковскій Д. Г. Пинчуки. Етнографическій сборникъ. Пѣсни, загадки, пословицы, обряды, примѣты, предразсудки, повѣрья, суевѣрья и местный словарь. *Записки Русского географического общества по отделению этнографии*. Санктъ-Петербургъ: тип. В. Безобразова и К°, 1890. Т. XIII. Вып. 3. 202 с.
2. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XIX – поч. XX ст. Рівне : Волинські обереги, 2004. 140с.
3. Грицевич Ю., Левчук І. Тематична група назв їжі, напоїв та кухонного начиння у фольклорних текстах із Західного Полісся. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2019. Вип. 11. С. 34–43. <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2019-11-34-43>
4. Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне: Перспектива, 2005. Вип. VI. 200 с.
5. Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Рівне: Перспектива, 2002. Вип. II. 120 с.
6. Західне Полісся : історія та культура. *Науковий збірник. Матеріали краєзнавчої конференції, присвяченої 60-літтю утворення Зарічненського району та 20-літтю аварії на ЧАЕС*. Рівне, 2006. Вип. II. 304 с.
7. Ігнатюк І. Народні письні з Подляшшя. Родинно-побутові письні. Лаймен, 1985. 64 с.
8. Ігнатюк І. Народні пісні з Підляшшя. Люблін, 1982. 37 с.
9. Ігнатюк І. Подляські веснянки. Люблін, 1982. 62 с.
10. Ігнатюк І. Прислов'я, приказки і загадки. 19 с.
11. Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя. Люблін, 2003. 77 с.
12. Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя. Люблін, 2005. 76 с.
13. Ігнатюк І. Обрядові письні з Подляшшя. Весільні письні. Люблін, 1982. 170 с.
14. Клімчук Ф. «А в нашого свата... (прыпывки з вёскі Сіманавічы Брэсцкай вобласці)». *Діалектологічні студії*. 3. Львів, 2003. С. 494–516.
15. Клімчук Ф. Прыказкі і прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага раёна. *Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні*: зб. навук. арт. / рэдкал.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. Мінск : Беларус. навука, 2014. Вып. 3. С. 157–168.
16. Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс]. URL: <http://zagorodde.na.by/folk.html>
17. Котилася торба з високого горба: дитячий фольклор із Північного Підляшшя / зап. і опрац. А. Артем'юк. Більськ на Підляшші, 2011. 136 с.
18. Народна музика північної Рокитнівщини / Упоряд. Ю. П. Рибак, Л. Д. Гапон. Львів : Сполом, 2002. 108 с.

19. Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипція і впорядкування Т. В. Гнатюк. Рівне, 2003. 130с.
20. Поліська дома: Вип. 2: Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. Рівне : Волинські обереги, 2003. 176 с.
21. Сердега Р. Л. Діалектні елементи у текстах фольклору та проблема їх відбиття у «Словнику мови усної народної словесності». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 43–47.
22. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
23. Słownik języka polskiego. [Електронний ресурс]. URL: <https://sjp.pl/>

References:

1. Bulgakovskiy, D. G. (1890). Pinchuki. Etnograficheskiy sbornik. Piesni, zagadki, poslovitsy, obryady, primiety, predrazsudki, povieria, suyevieria i mestnyy slovar. [Pinchuk. Ethnographic Collection. The songs, riddles, proverbs, rituals, omens and superstitions, beliefs, superstitions and the local dictionary]. *Notes of the Imperial Russian Geographical Society in the department of ethnography*. Vol. XIII. Iss. 3.
2. Vesilni obriady Rivnenshchyny. Folklorно-etnohrafichni zapysy XIX–poch. XX st. Rivne : Volynski oberehy [in Ukrainian].
3. Hrytsevych, Yu. and Levchuk, I. (2019). Tematychna hrupa nazv yizhi, napoiv ta kukhonnoho nachynnina u folklornykh tekstakh iz Zakhidnoho Polissia [The Thematic Group of the Lexemes Denoting Foodstuff, Beverages and Kitchen Utensils in the Western Polissian Folklore Texts]. *Linguostylistic Studies*. Lutsk. Iss. 11. pp. 34–43 [in Ukrainian].
4. Etnokulturna spadshchyna Polissia (2005). [Ethnocultural heritage of Polissia / Edited by V. P. Kovalchuk]. Rivne: Perspektyva. Iss. 6 [in Ukrainian].
5. Etnokulturna spadshchyna Polissia (2002). [Ethnocultural heritage of Polissia]. Rivne: Perspektyva. Iss. 2 [in Ukrainian].
6. Zakhidne Polissia : istoriia ta kultura (2006). [Western Polissia: history and culture]. *Naukovyi zbirnyk. Materialy kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoї 60-littiu utvorennia Zarichnenskoho raionu ta 20-littiu avarii na ChAES*. Rivne. Iss. 2 [in Ukrainian].
7. Ihnatiuk, I. (1985). Narodnyi pysni z Podliashshia. Rodynno-pobutovy pysni. [Folk songs from Pidlashshia. Family and household songs]. Laimen [in Ukrainian].
8. Ihnatiuk, I. (1982). Narodnyi pysni z Podliashshia. [Folk songs from Pidlashshia]. Liublin [in Ukrainian].
9. Ihnatiuk, I. (1982). Podliaskii vesnianki. [Pidlashshia's springsongs]. Liublin [in Ukrainian].
10. Ihnatiuk, I. Pryslov'ia, prykazki i zahadki. [Proverbs, sayings and riddles] [in Ukrainian].
11. Ihnatiuk, I. (2003). Folklorni zapysy z Pidliashshia [Folklore records from Pidlashshia]. Liublin [in Ukrainian].
12. Ihnatiuk, I. (2005). Folklorni zapysy z Pidliashshia [Folklore records from Pidlashshia]. Liublin [in Ukrainian].
13. Ihnatiuk, I. (1982). Obradovyi pysni z Podliashshia. Vesilnyi pysni. [Ritual songs from Pidlashshia. Wedding songs]. Liublin [in Ukrainian].
14. Klimchuk, F. (2003). “A v nashoho svata... (prypyvky z wioski Simanavichy Brestskaj voblastsi)”. [And our matchmaker... (rhymes from the village of Simanavichy, Brest region)]. *Dialektolohichni studii. 3. Pamiati Yaroslavy Zakrevskoi*. Lviv. P. 494–516.

15. Klimchuk, F. (2014). Prykazki i prymavki z wioski Simanavichy Drahichynskaha rajona. [Proverbs and sayings from the village of Simanavichy, Drohychyn district]. *Belaruskaia dyjalektalohiia. Materyjaly i dasledavanni*. Minsk : Belaruskaia navuka. Iss. 3, pp. 157–68.

16. Klimchuk, F. Tradytsyynaye vyaselle wioski Simanavichy [Traditional wedding of Simonovichi village]. Retrieved from: <http://zagorodde.na.by/folk.html>

17. Kotylasia torba z vysokoho horba : dytiachyi folklor iz Pivnichnoho Pidliashshia (2011). [A bag rolled from a high hill: children's folklore from Northern Pidliashshia]. Bilsk na Pidliashshi [in Ukrainian].

18. Narodna muzyka pivnichnoi Rokytnivshchyny (2002). [Folk music of northern Rokytnivshchyna / Ed. by Y. P. Rybak, L. D. Gapon]. Lviv : Spolom [in Ukrainian].

19. Pisni sela Pohorilovka (s. Poliske Bereznivskoho r-nu Rivnenskoï obl./ Zapysy, transkryptsii i vporiadkuvannia T. V. Hnatiuk. [Songs of Pogorilovka village (the village of Poliske, Bereznivsky district, Rivne region) / Recordings, transcription and arrangement by T. Hnatiuk]. Rivne [in Ukrainian].

20. Poliska doma (2005). [Polissian home]. Iss. 2: Spring. Lutsk. [in Ukrainian].

21. Serdeha, R. L. (2021). Dialektni elementy u tekstakh folkloru ta problema yikh vidbyttia u «Slovnyku movy usnoi narodnoi slovesnosti». [Dialect elements in folklore texts and the problem of their reflection in the «Dictionary of the language of oral folk literature»]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. Vol. 32 (71). № 6. Part. 1, pp. 43–47 [in Ukrainian].

22. Slovnyk ukrainskoï movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

23. Słownik języka polskiego. Retrieved from: <https://sjp.pl/>